

УДК 811.161.2'373:021

Тетяна Добко,
завідувач відділу довідково-бібліографічного обслуговування
НБУВ

Послуги, що ґрунтуються на комп'ютерних технологіях, стали невідомою частиною інформаційної діяльності сучасної бібліотеки.

Інтегральний характер бібліотекознавства і бібліографознавства полягає у взаємодії з такими науками, як інформатика, документознавство, архівознавство, книгознавство, семіотика, лінгвістика. Це, у свою чергу, накладає відбиток на формування термінології бібліотекознавства, залучення термінів, що почали раніше вживатися у суміжних галузях.

Інформатика є відносно молодого наукою, але — є галуззю знання, що динамічно розвивається. Вона вводить як до професійної, так і літературної та побутової мови велику кількість нових слів і термінів. Більшість з них не відбито у вітчизняних стандартах, тлумачаться неоднозначно. Особливістю й головною тенденцією утворення термінів у сфері інформатики є дуже швидкий прогрес у галузі високих технологій: у складі, репертуарі й характеристиках програмних і технічних засобів, що створюються, оновлюються і використовуються. Активне впровадження у бібліотечно-інформаційну сферу, довідково-бібліографічне обслуговування нових інформаційних технологій і послуг призводить до розширення терміносистем бібліотекознавства і суміжних галузей.

Вітчизняна наукова термінологія постійно поповнюється за рахунок запозичень з інших європейських мов, які зазнають впливу граматичних, словотворчих і фонетичних законів української мови. Одним зі шляхів сучасного поповнення термінології інформатики є запозичення з інших мов (у переважній більшості — американський варіант англійської мови). Іншомовні слова, прийшовши в українську мову, починають функціонувати за законами лексико-граматичної системи української мови, утворюються за аналогією та існуючими правилами.

Варто зауважити, що запозичення мають велике значення у формуванні науково-технічних терміносистем. Якщо раніше це були слова переважно латинського, грецького походження, до прикладу: *документ* від латин. *documentum* — вірець, посвідчення, доказ; *інформація* — від фр. *informatio* — роз'яснення, освіднення, латин. — *informo* — надаю форму, сприяю створенню уявлення про щось, зображую; *архів* від грецького *archeion* — адміністративна установа, відомство, латинського *archivum*; *абонемент* від фр. *abonnement* — передплатувати тощо, то нині переважно англійського.

Це викликано перевагою англомовної наукової літератури, її домінуванням у сфері високих технологій. Ми вже майже не вживаємо термін "*ЕОМ — електронна обчислювальна машина*" — синонім *комп'ютера*.

До питання розвитку термінології бібліотечно-інформаційної сфери

Відкритість сучасного світу, глобалізація, спрощення міжнародних контактів, розвиток телекомунікацій викликають масове проникнення запозичень в українську мову. На словниковий склад мови впливає й неконтрольована демократизація, розширення жаргонної лексики та її експансія в літературну мову. Доцільно зауважити, що часто це відбувається за посередництва російської мови: спочатку термін іншомовного походження вливається в російську мову, а згодом уже в перекладі з неї стрімко запозичується в українську лексику.

Це є виправданим, якщо новим терміном позначається нове поняття, нове слово в науці, яке приходить в українську науку з іншої країни. Але широке вживання слів "*контент*" замість "зміст", "*лінки*" замість "посилання", "*месидж*" замість "повідомлення", "*сервіс*" замість "обслуговування", "*адвокасі*" — замість "*захист*" тощо, на нашу думку, не є об'єктивним, а лише засмічує українську мову, позбавляє її національних особливостей і мовного колориту. Пригадується: "сервіс ненав'язливий", "обслуговування є, а сервісу немає", тобто до терміна "сервіс" і до самого "сервісу" пред'являються вимоги підвищеної культури обслуговування. Можна зустріти навіть вислів "сервісне обслуговування" ("бібліотечна послуга як кінцевий продукт сервісного обслуговування" [24, с. 31]). Відбувається різке збільшення спеціальних термінів та інтенсивне проникнення спеціальної термінології в загальнолітературну мову. Водночас зростає й лексична взаємодія і взаємопроникнення мов.

Розуміння й осмислення уживаної термінології стає найнеобхіднішим, адже проблема вивчення словотворення термінів у сфері інформатики, бібліографознавства, бібліотечної справи ще не одержала достатнього розвитку. Вивчення наукової термінології українськими вченими ведеться в декількох напрямках: теоретичному, прагматичному й практичному, які передбачають дослідження природи терміна, його місця в системі наукової та літературної мови, співвідношення національних і міжнародних компонентів у сучасних терміносистемах.

Низка дисертаційних досліджень присвячена сучасним мовним питанням. Функціонування соціально-економічної лексики англомовного походження в українських засобах масової інформації кінця ХХ — початку ХХІ ст. розглядала Т. Рудакова, питання етикету у віртуальній англомовній комунікації (на матеріалі чатлайнових сесій) — М. Столярова, роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології — А. Олійник, іншомовні лексичні запозичення в українській мові досліджували Я. Битківська, Л. Архипенко, Н. Попова та ін. Динамічні процеси у формуванні української терміносистеми інформатики роз-

глядали Л. Філюк та ін. термінологію бібліографознавства і бібліотечної сфери — Г. Швецова-Водка, Г. Солоіденко та ін., видавничу — М. Процик.

Основним завданням дослідження українського термінознавства нині є уніфікація, стандартизація і систематизація наукової термінології, створення тлумачних і перекладних галузевих словників, довідників, підручників і навчальних посібників, державних стандартів.

Відомий термінознавець, засновник термінологічної школи Дмитро Семенович Лотте (1898—1950) зазначав, що термінологія є такою сукупністю термінів, яка відповідає системі понять певної галузі науки або техніки. Система термінів репрезентує систему понять певної галузі знань. "Научна термінологія, — писав Д. Лотте, — повинна представляти собою не просту сукупність слів, а *систему слів или словосочетаний*, определенным образом между собой связанных, и в этом, пожалуй, заключается одно из основных различий между "просто" терминологией и *научной терминологией*. Термин нельзя рассматривать и оценивать изолированно: несмотря на то, что он в отдельности удовлетворяет требованиям краткости, индивидуальной меткости и т.п., далеко не всегда он будет приемлем, так как эти качества термина должны оцениваться в свете точности *всей системы* терминов и их систематизирующих свойств" [10, с. 72—73]. Системна обумовленість глибоко обгрунтована і яскраво підкреслена у наукових дослідженнях Д. Лотте, принципові положення яких зберігають свою актуальність дотепер і слугують науковому умотивуванню термінології.

Термінологія визначається як система термінів певної науки, співвіднесена із системою понять. Термінологія кожної галузі знання є терміносистемою відповідно до усталених системних зв'язків понять науки, яку вона обслуговує.

У лексикологічних дослідженнях терміни прийнято розглядати як слова й словосполучення спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, конкретній галузі знань чи людської діяльності. Головними вимогами до терміна є системність, наявність класифікаційної дефініції, прагнення до моносемічності і конкретизації в межах терміносистеми й до прозорості внутрішньої форми, стилістична нейтральність, залучення до системи понять певної галузі, відповідність нормам мови, що запобігає появі професійних жаргонізмів, точність, інваріантність, висока інформативність [17, с. 617].

Відомий український мовознавець О. Пономарів вважає: "Термін — (лат. *Terminus* — божество меж та кордонів) — це одиниця історично сформованої термінологічної системи, що визначає поняття та його місце в системі інших понять, виражається словом або словосполученням, служить для спілкування людей, пов'язаних єдністю спеціалізації, належить до словникового складу мови й підпорядковується її законам" [14, с. 91].

Власне визначення терміна запропонував А. Медведів: "... термін — це слово або словосполука, яке означає спеціальний об'єкт, що відноситься до науки, техніки або мистецтва, співвідноситься з родовим поняттям, має дефініцію з термінологічними одиницями тієї ж системи, характеризується різними рівнями термінологічності в залежності від виду мовлення, входить до словарного фонду мови, підлягає граматичним законам мови й легко розпізнається в різних видах функційних стилів мовлення" [11, с. 17]. На його думку, головна мета терміна — правильно назвати певне поняття не лише в словнику, а й в тексті.

Термінологія, що входить до складу спеціальної лексики, є найбільш динамічною, рухливою частиною лексико-семантичної системи мови, у якій найяскравіше проявляється специфіка словникового запасу людей, що належать до однієї професійної групи. Терміносистема — це природно-

штучні, відкриті, динамічні системи, що розвиваються одночасно з наукою.

Динамічний характер міжнародної взаємодії знаходить своє відбиття в лексиці, термінах-неологізмах, що з'являються в спеціальній періодиці, реферативних виданнях. Хоча нині й створено низку галузевих і тлумачних словників (одно-, дво-, багатомовних), довідників у галузі інформатики, існує необхідність постійного їх оновлення, актуалізації й перевидання.

Завдяки впровадженню інформаційних технологій професійний словник бібліотекарів поповнився низкою термінів, що пов'язані з аналітико-синтетичним перероблянням інформації, створенням веб-сайтів, дистанційним обслуговуванням, електронними ресурсами і технологіями.

Важливою особливістю запозичених термінів є здатність до так званого "вторинного" утворення нових одиниць, але вже на українській основі. Так, у досліджуваній терміносистемі формуються гнізда похідних слів, а також словосполучення-термін-словосполучення: *віртуальність* — *віртуальний, віртуальна реальність, віртуальна база даних, інтерактивна віртуальна реальність, віртуальна мережа; навігація* — *навігатор* — *навігаційний, динамічний навігатор* тощо.

Нині на сайтах українських бібліотек маємо такі назви довідково-бібліографічного обслуговування віддалених користувачів: *Віртуальна бібліографічна довідка; Віртуальна довідка; Віртуальна довідкова служба; Віртуальний Бібліограф; Віртуальна довідкова служба "Відповідає бібліограф"; Електронна довідка; Задатіть запит до бібліотекаря on-line; Запитай бібліотекаря; Запитання-відповіді; On-line консультант* тощо.

Словник "Нові слова та значення" (К., 2008), укладений Інститутом української мови НАН України, що вміщує нові слова та значення кінця ХХ — початку ХХІ століття, репрезентовані в українських засобах масової інформації, визначає, що "*віртуальний інф.* — умовний, створений засобами комп'ютерних технологій" [12, с. 49].

Бібліотекарі почали активно впроваджувати "віртуальний сервіс", не дуже задумуючись над суттю слів і значенням термінів. Хоча міжнародні стандарти бібліотечної статистики, документи ІФЛА використовують терміни "електронне (цифрове) довідкове обслуговування" [16, 25].

На невідповідність визначення "*віртуальний*" змісту, що вкладається в такі поняття, як "віртуальна бібліотека" або "віртуальна довідкова служба" звернув увагу Ю. Столяров. Він зазначав, що "віртуальний" у перекладі з латини означає "*кажущийся, мнимий, возможный, предполагаемый, несуществующий, иллюзорный...*" [19, с. 17]. Отже віртуальна реальність у принципі неможлива: як тільки вона стає реальною, то перестає бути віртуальною. На його думку, бібліотекознавці повинні перехворіти словом "віртуальний", "Виртуальная библиотека... это выражение метафоричное, нестрогое, условное, есть ему синонимы: *автоматизированная, электронная, компьютерная, онлайн*" [19, с. 21].

Ендрю Пейс (А. Ресе) подає критичний огляд неологізмів, починаючи з терміна "віртуальна довідка". Дослідник вважає, що нічого віртуального у такій довідці немає: реальна робота, зроблена реальними людьми, — чому ж тоді віртуальна? Лише тому, що надана за допомогою електронної пошти чи інших засобів? [26, с. 88].

Ми згодні з Ю. Столяровим та Е. Пейс, але, на нашу думку, це питання потребує ґрунтовнішого лінгво-соціотермінологічного дослідження. Адже саме явище запозичення іншомовних слів і термінів в історії мов і суспільств є досить давнім і об'єктивним. Запозичення майже завжди відбувається за принципом: донором нового слова-терміна є мованосій розвиненішої культури, науки, техніки. Але корект-

ність, осмислення і відповідальність не завадять, необхідність зумовлена тим, що "віртуальна" термінологія доволі динамічно набуває усталених словникових форм.

Солідно представлені визначення термінів прикметниками *віртуальна(-ий), електронна(-ий), цифрова(-ий)* у "Тлумачному словнику з інформатики" (Дніпропетровськ, 2010) [22, с. 291—295, 325—327, 585—587].

Джоан Рейц (Joan M. Reitz) у словнику "Online Dictionary for Library and Information Science" основним подає термін "**digital reference — цифрова довідка**" — довідкові послуги, які запитуються і надаються через Інтернет, як правило, через електронну пошту, миттєві повідомлення ("чат"), або заповнення веб-форми, зазвичай, виконуються бібліотекарями з довідкового відділу, іноді учасниками спільної довідкової системи, яку обслуговує більше однієї установи... Синоніми: chat reference, e-reference, online reference, real-time reference, and virtual reference (чатова довідка, Е[лектронна]-довідка, онлайн довідка, довідка в реальному часі і віртуальна довідка) [27, с. 218].

Термін "**virtual**" дослідниця трактує як прикметник, що визначає дії, об'єкти, істоти і місця, які не мають фізичної реальності, тому, що вони існують лише в цифровій формі (у кіберпросторі), наприклад, "скринька" електронної пошти або електронний "магазинний кошик" [27, с. 760].

Online services (онлайнове обслуговування) у бібліотеках — вид послуг для користувачів, пов'язаний з вибором і забезпеченням доступу до електронних ресурсів, таких, як онлайнні каталоги та бібліографічні бази даних, включаючи пошук за допомогою бібліотекаря, часто спрямований бібліотекарем з онлайнних послуг [27, с. 500].

Відома російська вчена О. Жабко вважає "онлайнове" довідково-бібліографічне обслуговування синонімом "віртуального", а "виртуальные справочные службы — форма организации онлайнного (виртуального) справочно-библиографического обслуживания удаленных пользователей" [6, с. 384—385].

У науковій літературі, фаховій періодиці, загальноживаній лексиці термін використовується як за оригінальним правописом — online (буквально — на лінії, в інтерактивному режимі), так і транслітеровано — он-лайн (онлайн, он лайн):

"**online service** — онлайнна служба, [мережна] оперативна інформаційна служба компанії, що обслуговує приватні мережі й надає такі послуги, як електронна пошта, форуми, розповсюдження ПЗ, доступ до БД, новин тощо" [15, с. 370].

Термінологічний путівник "Библиотечноеведение, библиографоведение и информатика" (М., 2007) подає визначення термінів "*виртуальная информация*", "*виртуальный справочно-библиографический аппарат*" [1, с. 16].

Понятійний словник термінів і аббревіатур "Информатизация" (Донець, 2006) розкриває терміни "*электронные информационные продукты*", "*электронные информационные ресурсы*", "*электронные информационные услуги*" [7, с. 184].

На думку Ф. Воройського, словники "...служат лишь для толкования отдельных терминов, понимание которых может быть затруднено, поскольку требует определенных исходных знаний, включающих представление и о других взаимосвязанных понятиях и терминах, извлечь которые из существующих словарей — задача далеко не простая..." [3, с. 11].

В енциклопедичному словнику "Информатика" (М., 2006) Ф. Воройський втілює ідею створення тематично організованого словника-довідника, який можна було б читати як книгу, залучивши до тексту видання систему посылань на літературу, що містить докладніші відомості про предмети аналізу окремих розділів і статей. Окремі гасла словника присвячено довідково-інформаційному обслуговуванню та довідковому обслуговуванню в Інтернеті, широко розпо-

всюдженому виду послуг, що здійснюється різноманітними службами в реальному часі й через електронну пошту як безоплатно, так і на комерційній основі [3, с. 508].

Р. Гіляревський вважав, що "Виртуальная библиотека — компьютерная метафора, означающая представление абонента вычислительной системы о том, что он якобы пользуется услугами конкретной библиотеки, хотя реально он получает информацию из многих библиотек и банков данных" [5, с. 6].

Російська "Библиотечная энциклопедия" (М., 2007) містить суперечливі твердження: "виртуальная библиотека" — "(от англ. virtual, в данном случае — предполагаемый, мнимый) некая противоположность реальной (действительной) библиотеке, явление, возникающее при пользовании библиотечной компьютерной сетью или в целом Интернетом, когда на экран дисплея пользователя поступает информация из баз данных нескольких, как правило, значительно удаленных от него библиотек или других информационных служб и пользователь может просматривать библиографические записи и (или) тексты документов, читать, выбирать из них нужные сведения, копировать фрагменты текстов на свой компьютер или делать бумажные копии, если это не запрещено владельцем информационных ресурсов" [4, с. 264].

Далі автори зазначають, що більшість електронних бібліотек мають *віртуальний характер*: "у пользователя создается иллюзия поиска документов в одной базе данных, хотя документы, хранящиеся во внешних автоматизированных базах данных или электронных библиотеках, отыскиваются по его запросу благодаря наличию в электронном каталоге данной электронной библиотеки их электронных адресов" [4, с. 264]. Вони звертають увагу також на те, що термін "віртуальна бібліотека" неправомірно використовують для назви будь-яких комп'ютерних форм представлення інформації, а "В. б. (виртуальная библиотека) представляет собой некое потенциальное единство библиотечно-информационных ресурсов, открывающее перспективу сокращения сроков и повышения качества интеллектуальной деятельности" [4, с. 264].

У статті "Электронная библиотека" йдеться про те, що електронні бібліотеки "часто формируются как виртуальные библиотеки, объединяя как собственные (внутренние), так и внешние информационные ресурсы, к которым техническими и программными средствами, в т. ч. сетевыми протоколами, обеспечен единый интерфейс доступа" [9, с. 1186].

Крім цього, енциклопедія подає визначення і розлогі статті з прикметником "*електронная*" — *бібліографія, доставляння документів, книга, пошта, видання, документ каталог, фонд* тощо.

У міжнародному стандарті ISO 2789:2006 "Information and documentation — International library statistics" ("Інформація і документація — Міжнародна бібліотечна статистика") подано визначення понять і їхні кількісні характеристики, необхідні для статистичних звітів про діяльність бібліотек і оцінки їхньої ефективності. Електронні послуги складають: онлайнні каталоги, бібліотечний веб-сайт, електронна колекція, доставляння електронних документів за каналами зв'язку, *електронна довідкова служба*, навчання користувачів електронними послугами, доступ до Інтернету [25, с. 42].

Отже, бібліотечним фахівцям варто звернути пильнішу увагу на вживання іншомовних запозичень в українській мові, професійній лексиці.

Як справедливо вважає Г. Солоїденко: "...еволюція бібліотечної термінології у другій половині ХХ ст., яка відбулася під впливом інформаційно-комунікаційних технологій, продемонструвала суттєві розбіжності між науковим знанням, що постійно змінюється, і його поняттєвим забезпеченням, яке відстає від розвитку змісту; між змістовим наповненням понять та інерційнішими до змін термінами" [18, с. 118].

Очевидно з боку держави потрібне чітке регулювання і рішучі дії щодо правомірності впровадження нових слів і термінів в українську мову, насамперед до наукової термінології. Ця проблема хвилює й широку громадськість [13, 23]. В Україні відповідно до спільного наказу Держстандарту та Міносвіти України у 1992 році "з метою забезпечення виконання Закону "Про мови в Українській РСР" і втілення в усі державні й громадські сфери України української науково-технічної термінології та україномовного науково-технічного стилю" організовано Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології, що є органом організації-засновників, Держстандарту та Міносвіти України, створений на базі Інституту української мови НАН України, Київського та Львівського політехнічних інститутів та Українського НДІ стандартизації, сертифікації та інформатики Держстандарту (нині — Держспоживстандарт) України. На нього покладені обов'язки розроблення концептуальних засад і практичних рекомендацій щодо унормування української науково-технічної термінології; організації та координації розроблення, експертизи, затвердження та впровадження україномовних термінологічних стандартів; створення комп'ютерного забезпечення та формування банку стандартів української науково-технічної термінології; забезпечення міжнародної співпраці й обміну досвідом у царині стандартизації науково-технічної термінології, участі в діяльності відповідних комісій ISO й ІЕС; організацію обміну досвідом та підвищення кваліфікації фахівців у царині стандартизації науково-технічної термінології; діяльність у сфері міжнародної стандартизації та гармонізації термінології [21].

У передмові до другого українського видання "Англо-українського тлумачного словника з обчислювальної техніки, інтернету і програмування" (К., 2007) академік НАН України Василь Кремень зазначає: "В умовах переходу України до суспільства знань мовно-термінологічний базис сфери інформаційно-комунікаційних технологій набуває особливого значення. Багато понять, а отже й мовних одиниць, якими раніше оперували тільки спеціалісти, тепер належать до категорії загальноживаних.

Традиційно лексика сфери високих технологій має інтернаціональний характер: зазвичай, вона англійська. Однак, я переконаний, що Україна повинна мати термінологічний базис у цій сфері рідною, державною мовою. Ми повинні не лише зберігати наші мовні традиції, а й розвивати їх, привносячи до рідної мови ті мовні одиниці й поняття, вживання і застосування яких продиктовано вимогами сучасності" [15, с. 3]. Краще не скажеш.

Список використаної літератури

1. *Библиотечноеведение, библиографоведение и информатика* : терминолог. путеводитель / науч. ред. М. Г. Вахрышева. — М. : Либерея-Библиоформ, 2007. — 103 с. — (Серия "Библиотекарь и время" ; вып. № 61).
2. *Библиотечная энциклопедия* / гл. ред. Ю. А. Гриханов ; Рос. гос. б-ка. — М. : Пашков дом, 2007. — 1300 с.
3. *Воройский Ф. С.* Информатика : энцикл. словарь-справочник : введ. в совр. информ. и телекоммуникац. технологии в терминах и фактах / Ф. С. Воройский. — 3-е изд. — М. : Физматлит, 2006. — 767 с.
4. *Гиляревский Р. С.* Виртуальная библиотека / Р. С. Гиляревский, О. А. Лавренова // Библиотечная энциклопедия. — М., 2007. — С. 264.
5. *Гиляревский Р. С.* Научная библиотека в эпоху электронных коммуникаций / Р. С. Гиляревский // Научные и технические библиотеки. — 1998. — № 7. — С. 3—12.
6. *Жабко Е. Д.* Справочно-библиографическое обслуживание в электронной среде: теория и практика : монография / Е. Д. Жабко ; Рос. нац. б-ка. — СПб., 2006. — 387 с.

7. *Информатизация*: понятийный словарь терминов и аббревиатур / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти, Донец. нац. ун-т ; под ред. Л. С. Винярика, М. И. Крулькевич. — Донецк : ИЭП НАН Украины, 2006. — 208 с.
8. *Копова М. В.* Документознавча термінологія : навч. посіб. для студ. спец. "Документознавство та інформаційна діяльність" / М. В. Копова ; Нац. ун-т "Львівська політехніка". — Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2003. — 167 с.
9. *Лавренова О. А.* Электронная библиотека / О. А. Лавренова // Библиотечная энциклопедия. — М., 2007. — С. 1186—1188.
10. *Лотте Д. С.* Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. — М. : Изд-во АН СССР, 1961. — 157 с.
11. *Медведів А.* Що ж таке термін? / А. Медведів // Проблеми української термінології: зб. наук. пр. учасників XI Міжнар. наук. конф. "Проблеми української термінології СловоСвіт 2010", м. Львів. 1—2 жовт. 2010 р. — Львів, 2010. — С. 12—18.
12. *Нові слова та значення* : словник / уклад.: Л. В. Туровська, Л. М. Василькова ; Ін-т укр. мови НАН України. — К. : Довіра, 2008. — 271 с.
13. *Олійник Б.* Виступ на парламентських слуханнях щодо функціонування української мови / Борис Олійник // Вісник Книжкової палати. — 2003. — № 3. — С. 3.
14. *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови : підруч. для студ. гуманіт. спец. вищих закл. освіти / Пономарів Олександр Данилович. — 3-тє вид., переробл. і доповн. — Тернопіль : Навч. кн. — Богдан, 2000. — 246 с.
15. *Пройдаков Е. М.* Англо-український тлумачний словник з обчислювальної техніки, інтернету і програмування : [понад 14 тис. терм.] / Пройдаков Едуард Михайлович, Теплицький Леонід Абрамович. — 2-ге вид., доповн. і допрац. [укр. ред.]. — К. : СофтПрес, 2007. — 823 с.
16. *Руководящие принципы ИФЛА по цифровой справке = IFLA digital reference guidelines* // Поручи поиск человеку: виртуальные справочные службы в современных библиотеках / И. Б. Михнова, А. А. Пурник, А. В. Пурник, М. М. Самохин. — М., 2005. — С. 243—259 ; То же. — Режим доступа: http://www.rsl.ru/upload/files/folder_466/IFLA_spravka.doc. — Загл. с экрана.
17. *Селіванова О.* Сучасна лінгвістика: термінол. енцикл. / Олена Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2006. — 716 с.
18. *Солоіденко Г. І.* Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку : монографія / Галина Іванівна Солоіденко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. — К. : НБУВ ім. В. І. Вернадського, 2010. — 204 с.
19. *Столяров Ю. Н.* Критика термина "виртуальная библиотека" / Ю. Н. Столяров // Научные и технические библиотеки. — 1997. — № 8. — С. 15—20.
20. *Термінологія документознавства та суміжних галузей знань* : зб. наук. пр. / голова редкол. С. Д. Безклубенко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ф-т держ. упр. — К. : КНУКіМ, 2007. — 144 с.
21. *Технічний комітет стандартизації науково-технічної термінології. Організаційна структура і напрями діяльності.* — Режим доступу: http://lp.edu.ua/tc.terminology/TK_structure.htm. — Назва з екрана.
22. *Тлумачний словник з інформатики* / Г. Г. Півняк [та ін.] ; за заг. ред. Г. Г. Півняка ; Нац. гірн. ун-т. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — Дніпропетровськ : Нац. гірн. ун-т, 2010. — 605 с.
23. *Фаріон І.* Англійський наступ в українській дійсності / І. Фаріон // Сучасність. — 2000. — № 3. — С. 150—157.
24. *Хімич Я. О.* Інноваційні зміни у бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек / Я. О. Хімич, О. В. Башун. — К. : Самміт-Книга, 2010. — 66 с.
25. *ISO 2789:2006. Information and documentation — International library statistics: International Standart = Information et documentation — Statistiques internationales de bibliothèques.* — 4 ed. 2006-09-15 / ISO. — Geneva, 2006. — V, 61 p.
26. *Pace A.* Technically speaking: what's in a name? / Andrew K. Pace // American Libraries. — 2005. — Vol. 36, N 6. — P. 88—89.
27. *Reitz J. M.* Dictionary for library and information science / by Joan M. Reitz. — Westport : Libraries unlimited, 2004. — X, 788 p.

Надійшла у редакцію 23 червня 2011 року